

Васильчук Н. М.

ORCID: 0009-0004-3582-5309

молодший науковий співробітник сектору

«Музей караїмської історії та культури»

Національний заповідник «Давній Галич»

м. Галич, Івано-Франківська область, Україна

“KARAY AWAZY” КРІЗЬ ВІКИ. ДІЯЛЬНІСТЬ ОЛЕКСАНДРА МАРДКОВИЧА

Ключові слова: караїми, голос караїма, караїмська мова, видавництво, переклад.

Одним з основних завдань, які окреслено ще на поч. XX ст. караїмськими громадськими діячами, є проблема збереження мови. Караїмська мова, що належить до кипчацької групи кипчацько-огузької підгрупи тюркських мов, сьогодні входить до переліку загрожених мов, тобто живих мов, чисельність носіїв яких скорочується або може критично скоротитися у близькому майбутньому. Караїмська мова має три діалекти: кримський, галицько-луцький (луцько-галицький), тракайський. В Україні станом на 2001 р., за останнім переписом населення, проживало 1196 караїмів. Осередком найчисленніших громад є Крим. За оцінками експертів, наразі в Україні залишилася приблизно тисяча представників, зокрема в Галичі, Луцьку – по одному караїму. Разом з носіями зникає мова.

Задля підтримки караїмської мови, її сталого розвитку на поч. 1920-х років відомий караїмський діяч Олександр Мардкович (1875–1944) розпочав видання творів рідною мовою. Цього року минає 150 років із дня його народження. Олександр Маркович Мардкович (1875–1944) – прозаїк, поет, популяризатор караїмської мови та культури. Народився він у сім’ї вчителя в Луцьку 8 березня 1875 р. З дитинства нанизував перлини караїмської самобутності. Батько був єдиним представником у кукизівській караїмській громаді, невдовзі переселився до Луцька. Родина Мардковичів проживала в Луцьку на Караїмській вулиці, де була локалізована караїмська громада.

Початкову школу, згодом гімназію Олександр закінчив у рідному Луцьку. Після випуску працював у нотаріальній конторі. У 1901 р. виїхав до Бреста, потім до Катеринослава. Працював також за фахом, водночас продовжував навчання на юридичних курсах у Києві. У 1903 р. склав на відмінно іспит на право самостійного виконання обов’язків нотаріуса. Невдовзі відкрив власне бюро. У 1910 р.

одружився з Розалією Сandomирською. Під час революції родина переїхала до Польщі, а в грудні 1921 р. повернулася додому. У той час О. Мардкович почав працювати в одній з нотаріальних контор, займався громадською діяльністю. Був дарувальником караїмського Олександрійського духовного училища. З 1921 р. обраний членом комітету з відновлення кенаси. Також тимчасово виконував обов'язки голови правління громади, брав участь у роботі з врегулювання юридичного статусу караїмів, з підготовки статутів окремих караїмських громад і Статуту Караїмського релігійного правління [1, с.122]. Брав активну участь у громадському житті місцевої караїмської громади. Опублікував два твори в часописі “Караїмське життя”. Його літературні псевдоніми – Al-Mar, Kokizow. Наприкінці 1920-х заснував видавництво з метою збереження рідної караїмської мови, виявлення інтересу до власного караїмського минулого, зміцнення традицій, надання матеріалів для читання і поширення знань з мови. З його ініціативи караїмська мова стала однією з мов богослужіння караїмів у Східній Європі.

Протягом 1931–1938 років за ініціативою Олександра Мардковича та за його редакцією у Луцьку виходив часопис із назвою “Karaj Awazy” – “Голос караїма”. У ньому публікувались історії з життя караїмських громад Луцька, Галича, Криму, Литви, Єгипту та ін., а також тексти псалмів, оповідання, поезії, нариси. У Луцьку досі є будинок 61 на вул. Лесі Українки (розташований у центральній частині міста), у якому була редакція видання. У часи Олександра Мардковича – вулиця Ягелонська, 111.

“Karaj Awazy” – це єдиний часопис, який видавався суто караїмською мовою [2]. Він був справді голосом караїмів серед інших голосів суспільства. Наприклад, у Вільні виходили “Караимское слово”, “Muśl Karaimska”, у Криму – “Известия караимского духовного правления”. Друкувалися вони польською, російською, арабською мовами.

Перший номер “Karaj Awazy” вийшов у 1931 році. На його обкладинці було зображення кенаси Бердянська, на сторінках – твори Сераї Шапшала, Ананьяша Зайончковського, Сергія Рудковського, Йозефа Лобаноса та ін. [2]. Усього вийшло 12 номерів “Karaj Awazy”. Цей часопис був у кожній караїмській громаді, майже у кожній сім'ї. Сьогодні він є у фондовій колекції Музею караїмської історії та культури Національного заповідника “Давній Галич”. Його передали до музею Яніна Львівна Єшвович (1930–2003) та Ада Зарахівна Зарахович. А. Зарахович – дочка відомого громадського і культурного діяча Зараха Зараховича (1890–1952), якому Олександр Мардкович завжди надсилав свої праці. А їх було чимало, у самому часописі – понад п'ятдесят.

Упродовж 1930–1939 рр. О. Мардковичу вдалося надрукувати 16 видань, з них 11 – караїмською мовою. Його перу належать авторська казка “Elijahunun Ucuru”, 1930 [3] – “Ілашикові пригоди” [4]; “Birtihı Keklernin”, 1931 [5] – “Зерно небес”; “Aj Jaryhynda”, 1933 – “У світлі місяця”; “Aziz Tas”, 1934 – “Священний камінь”. Також О. Мардковичу належить літературна обробка релігійних пісень “Zemerler” 1931 р. Ці твори увійшли в цикл “Караїмська бібліотека”.

У 1932 р. О. Мардкович видав “Календар на чотири роки” – “Łuwachlar Dert Jılha”. У ньому опублікував також науково-популярні статті, літературні твори. У 1937 р. написав поему “Halic” – “Галич”; у 1937 р. – “Janhy Jırılar” – “Нові пісні”; у 1938 р. – “Szelomit” – “Суламита”; у 1939 р. – “Tozdurhan Birtik” – “Розсипане зерно” [6]. Знову ж таки з ініціативи О. Мардковича і його коштом з’явився “Krótki wykład gramatyki języka zachodnio-karaïmskiego (narzeczce łucko-halicckie)” – “Короткий виклад граматики західнокараїмської мови (луцько-галицький діалект)” авторства А. Зайончковського [7].

Олександр Мардкович мав заслужений авторитет у середовищі караїмської громади і в польській владі. Від караїмської делегації Галича дістав диплом Почесного члена Галицької караїмської громади за заслуги у відродженні караїмської мови. Відбулося це 1 травня 1937 року [8, с. 145]. 1938 року за діяльність на користь Караїмського релігійного товариства польська влада нагородила О. Мардковича та З. Шпаковского високою державною відзнакою – Срібним хрестом заслуги [9, с. 147].

5 квітня 1944 р. Олександр Мардкович знайшов свій вічний спочинок. Після його смерті аж до наших днів луцько-галицьким діалектом караїмської мови не надруковано жодного твору. За словами Володимира Шабаровського, якби не ця людина, мало що було б відомо про західноукраїнський варіант караїмської мови [10, с. 125]. Нащадки Олександра Мардковича проживають у Польщі: з дружиною виховував трьох дітей.

Насправді безцінними скарбами сьогодні, через майже століття після написання, є його твори. А одна з казок Олександра Мардковича навіки закарбувалася в серцях відвідувачів Музею караїмської історії та культури. Це казка “Eliahunun usigu”, видана в Луцьку 1930 р. [10, с. 3–16]. З нею ми познайомилися в музеї у 2004 році. А книгу цю музею передала Яніна Львівна Єшвович (1930–2003) – берегиня спадщини галицьких караїмів, яка була носійкою караїмської мови. До речі, що з метою фіксації караїмської мови до Галича приїжджав у 1960-х роках тюрколог Кенесбай Мусаєв (1931–2020). Так книга стала частиною музейного фонду. Пізніше, 17 грудня 2018 р., на сайті “Хроніки Любарта” був розміщений український переклад цього твору

та інших караїмських творів, який здійснив Володимир Шабаровський [11]. Цей переклад дав можливість більшій аудиторії, включно з тими, хто не володіє караїмською мовою, дістати доступ до унікального літературного твору.

Звичайно, що ми не могли оминати цей ексклюзив і невдовзі, а саме 28 грудня 2020 р., на YouTube каналі Музею караїмської історії та культури опублікували його в аудіоформаті [12].

Історія на цьому не завершилася. 2 листопада 2022 р. під час реалізації проєкту “Творимо дива” з метою мультисенсорного сприйняття культури ми читали казку в українському перекладі зі всіма охочими в музеї. І надалі прагнемо донести до вас світло істини надзвичайної, з яскраво вираженою мораллю казки “Eliahunun ucuru” – “Ілашикові пригоди”. Зазначимо, що твори караїмською мовою ми почали видавати у 2018 р. Початок цьому поклала збірка поезій Захарія Ісаака Абрагамовича “І нам весна всміхнеться” [13]. Проте збірка не мала належної підтримки, внаслідок чого було опубліковано лише 20 примірників.

Також працюємо над перевиданням казки та інших творів Олександра Мардковича та караїмського поета Сергія Рудковського. Перекладом творів з караїмської мови українською займається Володимир Шабаровський. Це справді важливий крок у збереженні та популяризації культурної спадщини караїмів.

Слова Олександра Мардковича з передмови до казки “Eliahunun ucuru” “нас, караїмів, мало, і немає кому писати нашою мовою” відображають всю суть його діяльності. Він узяв на себе просвітницьку місію відродження караїмської мови, її популяризації і вивчення. Він був променем світла, вогонь якого не згасає і сьогодні. Завдяки ще одному ентузіасту – Володимир Шабаровському ми відкриваємо багатий світ караїмської літератури. Караїмська культурна спадщина житиме у віках, і “Голос караїма” (“Karaj Awazy”) буде лунати зі сторінок оновлених і нових видань, оцифрованих ресурсів, збереженої пам’яті.

Література:

1. Шабаровський В. Караїми на Волині. Луцьк: Твердиня, 2013. 250 с.
2. Karaj Awazy. Łuck, Wydawca Aleksander Mardkiewicz, 1931. 32 s.
3. Mardkiewicz A. Eliahunun ucuru (jomak). Łuck, 1930. 16 s.
4. URL: Ілашикові пригоди. Караїмська казка в українському перекладі Володимира Шабаровського // <https://www.hroniky.com/news/view/14083-ilashykovi-pryhody-karaimska-kazka-v-ukrainskomu-perekladі>
5. Mardkiewicz A. Birtihi Keklernin. Łuckada – Saharda, 1931. 40 s.

6. Mardkowicz A. Tozdurhan Birtik. Łuckada, 1939. 25 s.
7. Zajączkowski A. D-r. Krótki wykład gramatyki języka zachodnio-karaïmskiego (narzecze łucko-halickie). Łuck: Wydał Aleksander Mardkowicz, 1931. 34 s.
8. Uroczystości ku czci A. Mardkowicza // Myśl Karaïmska. Wilno. 1937–1938. T. 12, z. 12. 154 s.
9. Odznaczenia // Myśl Karaïmska. Wilno. 1937–1938. T. 12, z. 12. 154 s.
10. Mardkowicz A. Elijahunun ucuru (jomak). Łuck, 1930. 16 s.
11. URL: Ілашикові пригоди. Караїмська казка в українському перекладі Володимира Шабаровського <https://www.hroniky.com/news/view/14083-ilashykovi-pryhody-karaimska-kazka-v-ukrainskomu-perekladі>
12. URL: Elijahunun ucuru (jomak). Ілашикові пригоди. Караїмська казка. Аудіоверсія <https://youtu.be/pMARBxn9egA?si=A9JRvmxXNgwMeEwb>
13. Захарій Ісаак Абрагамович. І нам весна всміхнеться. Збірка поезій. Галич : видавництво “Ярина”, 2018. С. 111.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-530-6-62>

Кіктенко В. О.

ORCID: 0000-0002-0078-4285

*доктор філософських наук, старший науковий співробітник,
в. о. директора*

Інститут сходознавства імені А. Ю. Кримського

Національної академії наук України

м. Київ, Україна

ПЕРІОДИЗАЦІЯ РОЗВИТКУ ЦИФРОВОЇ ГУМАНІТАРИСТИКИ В КИТАЄЗНАВСТВІ (1984–2024)

Ключові слова: цифрова гуманітаристика, китаєзнавство, періодизація, технології, оцифрування текстів.

Цифрова гуманітаристика (ЦГ) в китаєзнавстві пройшла складний шлях становлення протягом 1984–2024 років, трансформуючись від початкових експериментів до зрілої академічної дисципліни. Дослідження розвитку ЦГ в китаєзнавстві дає змогу виділити чотири основні періоди, кожен з яких характеризується специфічними технологічними досягненнями, методологічними підходами та інституційними змінами.